

Кравець В. В. – ад'юнкт кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3673-4850>

Гене́за становлення та розвитку сфери медичного обслуговування населення в первісний період розвитку суспільства

Метою статті є ґрунтовне дослідження становлення та розвитку сфери медичного обслуговування населення, яке зароджувалося ще в давнину. Під час надання медичного обслуговування в різні часи та в первісний період зокрема населення використовувало набутий досвід і національно-історичні особливості, а також запозичувало досвід інших країн. **Методологія.** Для досягнення поставленої мети використано загальнонаукові та спеціальні методи, які є засобами наукового пошуку. Зокрема, метод системного аналізу, системно-структурний, формально-логічний та статистичний методи надали можливість проаналізувати генезу становлення й розвитку сфери медичного обслуговування населення безпосередньо в первісний період розвитку суспільства. **Наукова новизна** обумовлена формуванням основних особливостей розвитку сфери медичного обслуговування населення. Виокремлено та схарактеризовано найважливіші особливості «первісного етапу» становлення та розвитку сфери медичного обслуговування населення: 1) початок застосування рослинних лікарських засобів; 2) застосування лікарських засобів, у яких визначено механізм дії на організм людини, а саме: наркотичний вплив, збуджувальний вплив, тонізуючий вплив тощо; 3) застосування магії під час надання медичної допомоги, яка виникла як результат емпіричних досліджень. **Висновки.** Узагальнено основні етапи розвитку сфери медичного обслуговування населення загалом на теренах України, до яких належать: первісний етап (600 млн років тому – до XII–VI тис до н.е.); етап Київської Русі (IX–XIII ст.); польсько-литовський етап (включно з козацькою державністю) (XIV – до першої половини XVII ст.); імперський етап (період правління Петра I, Катерини II та Миколи II (XVIII–XIX ст.); радянський етап (XX ст.); етап української самостійності (друга половина XX ст.); етап сучасної України (початок XXI ст. – донині).

Ключові слова: гене́за; сфера; медичне обслуговування; населення; охорона здоров'я; людина; рослинні лікарські засоби; тваринні лікарські засоби.

Вступ

Дослідження генези становлення та розвитку сфери медичного обслуговування населення надасть можливість пізнати його глибинну сутність, значущість та безпосередньо передбачити найімовірніші тенденції розвитку майбутнього та прогнозованого медичного обслуговування населення. Усвідомлення сучасних проблем і прогнозування їхнього наукового та практичного розв'язання повинні не тільки ґрунтуватися на здобутому досвіді у сфері медичного обслуговування населення, а й враховувати національно-історичні особливості й попередню спадщину України (Klymenko & Patratii, 2018; Strelchenko, 2018; Strelchenko, 2019).

На різних етапах суспільно-економічних формацій становлення та розвиток зазначеної сфери є історією тривалих і героїчних зусиль людства, спрямованих на якісне медичне обслуговування населення шляхом надання медичної допомоги з метою профілактики захворювань та їх лікування. Джерела становлення та розвитку сфери медичного обслуговування населення на теренах України започатковані практично від створення людства до сьогодення (Siatynia, 2009; Siatynia, 2001). Разом з тим відзначимо, що саме із розвитком загальної вітчизняної історії йде розвиток і сфери медичного обслуговування населення.

Мета і завдання дослідження

ґрунтовно досліджено становлення та розвиток сфери медичного обслуговування населення, яке зароджувалося ще у глибоку давнину. Під час надання медичного обслуговування у різні часи, та, зокрема, у первісний період, населення опиралося на здобутий досвід та національно-історичні особливості в Україні. Аналізу генези розвитку сфери медичного обслуговування населення присвятили свої праці такі вітчизняні науковці, як: М. Білинська, Р. Богатирьова, Н. Ветютнева, Н. Волк, З. Гладун, С. Убогов, О. Кузьменко, В. Колпаков, І. Павлов, П. Пашко, Г. Пилипенко, Я. Радиш, А. Радченко, М. Римар, О. Стрельченко, М. Сятиня, Л. Федорова та інші.

Виклад основного матеріалу

М. Л. Сятиня зауважує, що в загальній історії людства сфера медичного обслуговування населення є однією з неодмінних складових таких історико-цивілізаційних епох, як первісно-общинної, рабовласницької, феодальної, капіталістичної, а також сучасного постіндустріального суспільства та, за умов банківського капіталу, цифрових та інтернет-технологій розвитку суспільства (Siatynia, 2001).

Найменш дослідженим аспектом на сьогодні є проблема медичного обслуговування

населення. Принаймні, у різні епохи певною мірою відбувалися спроби впровадження медичного обслуговування населення. Коли ж виникла сфера медичного обслуговування населення та її зародки – досі невідомо. Існує безліч думок, припущень та теорій з цього приводу.

Існує така версія, що сфера медичного обслуговування населення виникла одночасно із виникненням людства, тобто за кілька сотень тисяч років до нашої ери. І. П. Павлов з цього приводу зазначав, що медичне обслуговування є ровесницею первісної людини.

Сфера медичного обслуговування населення як галузь людської діяльності та культури поєднує в собі досвід різних народів світу, які й дотепер роблять внесок у її становлення та розвиток. Також вони забезпечують міжнародну співпрацю у зазначеній сфері (Strelchenko, 2019).

Гене́за сфери медичного обслуговування населення викликає розвиток медичної діяльності та медичних знань у нерозривному взаємозв'язку з розвитком та зміною суспільно-економічних відносин та, відповідно, із загальною історією усіх народів світу. Вказана історія розвитку сфери медичного обслуговування населення зображує, як у процесі трудової діяльності людей виникали, розвивалися та удосконалювалися практичні навички щодо медичного обслуговування населення щодо профілактики, визнання та лікування різноманітних хвороб, а також збереження здоров'я населення через усвідомлення сутності та причин виникнення захворювань.

Розвиток сфери медичного обслуговування населення в Україні на різних етапах суспільно-економічних формацій є історією тривалих і героїчних зусиль людства, спрямованих на винаходження та вдосконалення засобів обслуговування населення щодо якісної профілактики захворювань і лікування хворих. Історія сфери медичного обслуговування населення на теренах України починається практично від початку письменності цивілізації на національно-етичній території, тобто ще за доби Київської Русі. Відбувалися суттєві зміни у загальному цивілізованому річищі розвитку суспільно-економічних формацій. Іноді такі явища випереджували пересічні наміри соціально-побутового характеру, в тому числі, стосовно розвитку медичного обслуговування населення, а інколи – уповільнюючи власний хід несприятливими умовами й властивими обставинами, що активно впливали на розвиток сфери медичного обслуговування населення в Україні. Перманентність державного існування в Україні протягом століть та пригнічене становище у складі іноземних держав (Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Польської, Австрійської та Російської імперії, наклали відбиток і на розвиток національної сфери медичного обслуговування населення. Однак для медицини це не було лише негативним

чинником, адже українська сфера медичного обслуговування населення завдяки цьому була залучена до чужоземних медико-фармацевтичних шкіл і напрямів й отримувала можливість запозичити із них кращі надбання та, у свою чергу, впливати на розвиток сфери медичного обслуговування населення імперських панівних націй (Siatynia, 2008; Siatynia, 2001).

Отже, М. Л. Сятиня зазначає, що в загальній історії людства медичне обслуговування населення визначено як справу, що є однією з невід'ємних складових історико-цивілізаційних епох: первіснообщинної, рабовласницької, феодальної, капіталістичної, а в сучасному постіндустріальному суспільстві та за умов банківського капіталу, – цифрових й інтернет-технологій розвитку суспільства (Siatynia, 2001).

Наукова новизна

Зазначимо, що у своєрідних соціально-економічних умовах історична періодизація становлення та розвитку сфери медичного обслуговування населення потребує дослідження.

З огляду на вищевказане, необхідно визначити періодизацію історії медицини в Україні, систематизувавши та сформулювавши її етапи, а саме: первісний етап (600 млн років тому – до XII–VI тис. до н.е.); етап Київської Русі (IX ст. – до XIII ст.); польсько-литовський етап (включаючи козацьку державність) (XIV до першої половини XVII ст.); імперський етап (зокрема правління Петра I, Катерини II та Миколи II (XVIII – до XIX ст.); радянський етап (XX ст.); етап української самостійності (друга половина XX ст.); етап сучасної України (початок XXI ст. – донині).

Визначивши періоди генези становлення та розвитку сфери медичного обслуговування населення, вважаємо за необхідне здійснити їх ґрунтовну характеристику.

Отже, «первісний етап» (600 млн років тому – до XII–VI тис. до н. е.) характерний досить цікавими історичними фактами розвитку сфери медичного обслуговування населення. Встановлені часові межі зазначеного етапу дають зрозуміти, що медичне обслуговування населення своїм історичним корінням сягає глибокої давнини. Спогади про медичне обслуговування через надання допомоги із застосуванням різного роду лікарських засобів, свіжих рослин та масел змальовано ще у працях таких визначних дослідників, як Гіппократ (батько медицини), Діоскорид, Гален, Авіцен, Парацельс тощо (Strelchenko, 2019).

На цьому етапі закріплювалися та розвивалися традиційні навички, прийоми та способи лікування, збільшувалася кількість лікарських засобів, виготовлялися інструменти для надання медичної допомоги із металу (міді,

бронзи, заліза тощо). Набуло розвитку надання медичної допомоги пораненому населенню під час військових дій, поширених на той час. Почали застосовувати оперативні методи лікування, такі як: ритуальне обрізання під час ініціації (обряд, який знаменує перехід індивідуума на новий щабель розвитку в рамках будь-якої суспільної групи або містичного суспільства), ампутація кінцівок, а також кесарів розтин, який проводився під впливом бананового вина (замість снодійного засобу).

У цей період завдяки емпіричним методам дослідження було сформульовано основні властивості лікарських засобів рослинного походження, а також їх розподілено за механізмом дії на організм людини на наркотичні, до яких належить мак, тютюн, конопля; тонізуючі – женьшень, лимонник та збуджуючої дії – кока тощо.

У досліджуваний період під час надання медичної допомоги населенню застосовувалася лікарська магія, сформована на тлі теоретичних та практичних знань і навичок первісного медичного обслуговування, яке було зароджене ще на «зорі» розвитку історії людства задовго до виникнення культових церемоній та звичаїв. Відповідно, культові церемонії медичного обслуговування були вторинним, а практика та емпіричний досвід були підґрунтям для зародження основи медичного обслуговування населення загалом.

Під час медичного обслуговування населення первісні лікарі застосовували прийоми оперативного лікування, а саме: обробляли відкриті рани ліками рослинного, мінерального й тваринного походження; використовували «шини» при переломах; впроваджували методи кровопускання, яке проводили за допомогою колючок і шпів рослин, риб'ячої луски, ножів із кісток та каміння, а також за допомогою дрібних стріл, які вони пускали зблизька з туго натягнутого лука.

Водночас бачимо прогрес у використанні засобів виробництва та споживання: людина готує ліки, застосовуючи самородні метали – мідь, олово, свинець, срібло, золото, а потім починає виплавляти їх. Люди починають досліджувати дію рослин на тваринах, а також відкривають характерну дію чемериці як послаблюючого засобу, встановлюють лікувальну ранозагоюючу дію золототисячника тощо. У цей період виникла варіоляція – втирання вмісту віспяних папул кору в тіло людини, що призводило до підвищення імунітету з метою запобігання захворювання (Borodulin, 1961).

Продовжувалося пізнання й дослідження великої кількості лікарських рослин та їх цілющих властивостей. Під час медичного обслуговування з метою лікування застосовувалися ароматичні смоли тропічних дерев – ладан і міпра (Siatynia, 2001).

У зазначений період запровадили бальзамування при розтині трупів, унаслідок чого почали формуватись певні анатомічні уявлення. З лікувальною метою стало застосовуватися очищення організму від шлаків із використанням лікарських засобів із проносними, потогінними та сечогінними властивостями тощо ("Papyrus Ebers", 1890).

Саме цього часу в Україні для знеболювання почали використовувати такий лікарський засіб, як опій (Strelchenko, 2019).

Варто також зазначити, що під час медичного обслуговування населення з лікувальною метою використовували воду, яка за природними віруваннями слов'ян була найвеличнішим даром неба Матері-Землі, оскільки оживлює її та робить плодючою. Вода застосовувалася як спосіб магічного очищення організму людини.

Досить впливовим став позитивний досвід Вавилону, Єгипту, Індії, Китаю та Греції. Саме у цих державах з'явилися перші тексти щодо медичного обслуговування; сформувалися два напрями медичного обслуговування населення, перший з яких заснований на практичному досвіді населення, а другий – на релігійних віросповіданнях.

Відбувався розвиток теорій про генезу захворювань, які були пов'язані із природою, морально-етичного та релігійно-містичного походження (Strelchenko, 2018).

Здійснювалася підготовка лікарів, яка полягала у сімейних традиціях та навчанні при школах та храмах. Відбувалося створення первісних санітарно-технічних споруд, де відбувалося запровадження первинних санітарно-гігієнічних навичок.

У цей період відбувся розвиток класового підходу до медичного обслуговування населення та сформувалися основи лікарської етики тощо (Chekman, 2018; Semenchenko, 2015).

Разом з тим, емпіричні знання первісних, так званих лікарів, набувалися під час практичного досвіду та були досить обмеженими. На методи та прийоми лікування як складової частини медичного обслуговування населення того часу впливали такі релігійні напрями, як «тотемізм», «фетишизм», «анімізм», магія тощо. Так, тотемізм є вірою людини в існування тісного родинного зв'язку між його родом і певним виглядом тварини або рослини (наприклад, кенгуру або евкаліпт). Тотему не поклонялися, його вважали «батьком», «старшим братом», захисником від бід і хвороб. Тотемізм з'явився ідеологічним віддзеркаленням зв'язку роду з тією, що оточує його природним середовищем. Фетишизм – це віра в надприродні властивості неживих предметів. Спочатку ця віра поширювалася на знаряддя праці (наприклад, особливо вдалий спис), плодоносні дерева або корисні предмети ужитку, тобто мала сповна

матеріальну основу. Згодом фетиші стали вироблятися спеціально як культові предмети й отримали ідеалістичне тлумачення. Так з'явилися амулети й талісмани. І, нарешті, анімізм – це віра в душі, духів і загальне одухотворення природи (Alekseev, & Pershits,¹⁹⁹⁰; Strelchenko, 2018; Strelchenko, 2019¹).

Висновки

Здійснення дослідження генези становлення та розвитку сфери медичного обслуговування населення в Україні надає можливість зробити

такі висновки, а саме: доведено, що основними особливостями «Первісного етапу» становлення та розвитку сфери медичного обслуговування населення є: 1) розпочато використання при наданні медичної допомоги рослинних лікарських засобів; 2) почали застосовувати лікарські засоби, у яких визначено механізм дії на організм людини, а саме: наркотичний вплив, збуджуючий вплив, тонізуючий вплив тощо; 3) відбулося застосування магії під час надання медичної допомоги, яка виникла як результат емпіричних досліджень.

REFERENCES

- Alekseev, V.P., & Pershits, A.I. (1990). *Istoriia pervobytnogo obshchestva [The history of primitive society]*. Moscow: Vysshaia shk. [in Russian].
- Borodulin, F.R. (1961). *Istoriia meditsiny [History of medicine]*. Moscow: MEDGIZ [in Russian].
- Chekman, I.S. (2018). *Istoriia likoznavstva [History of Linguistics]*. Kyiv: Zadruha [in Ukrainian].
- Klymenko, O.V., & Patratii, O.V. (2018). Istoriia rozvytku pravovoho rehuliuвання finansuvannya medychnykh posluh na terenakh Ukrainy (doradianskyi period) [History of development of legal regulation of financing of medical services in the territory of Ukraine (pre-Soviet period)]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk, Carpathian Legal Bulletin*, 4(25), 1, 16-20 [in Ukrainian].
- Papyrus Ebers: das älteste Buch Über Heilkunde. (1890). *Aus Dem Aegyptischen zum ersten mal vollständig übersetzt Georg Reimer*. Berlin.
- Semenchenko, V.F. (2015). *Istoriia farmatsii [Pharmacy History]*. Moscow: Mart [in Russian].
- Siatynia, M.L. (2001). *Istoriia farmatsii [History of Pharmacy]*. O.P. Reient (Eds.). Lviv: Misioner [in Ukrainian].
- Siatynia, V.A. (2008). Naukove obgruntuvannya form ta metodiv informatsiino-reklamnoi diialnosti pry prosuvanni likiv na farmatsevychnomu rynku Ukrainy [Scientific substantiation of forms and methods of information and advertising activity in the promotion of medicines in the pharmaceutical market of Ukraine]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Siatynia, V.A. (2009). Naukove obgruntuvannya form ta metodiv informatsiino-reklamnoi diialnosti pry prosuvanni likiv na farmatsevychnomu rynku Ukrainy [Scientific substantiation of forms and methods of information and advertising activity in the promotion of medicines in the pharmaceutical market of Ukraine]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Strelchenko, O.H. (2018). Administratyvno-pravova kharakterystyka istorychnoho periodu doistorychnykh chasiv shchodo rozvytku sfery obihu likarskykh zasobiv [Administrative and legal characteristics of the historical period of prehistoric times regarding the development of the sphere of circulation of medicines]. *Aktualni problem publichnoho ta pryvatnoho prava, Topical issues of public and private law: Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Conference* (pp. 63-66). Zaporizhzhia [in Ukrainian].
- Strelchenko, O.H. (2018). Administratyvno-pravova kharakterystyka davnokytaiskoho ta davnohretskoho periodu rozvytku sfery obihu likarskykh zasobiv: porivnialnyi aspekt [Administrative and Legal Characteristics of Ancient Chinese and Ancient Greek Period of Development of Medicinal Products Circulation: Comparative Aspect]. *Pravovi novely, Legal Novels*, 4, 232-238 [in Ukrainian].
- Strelchenko, O.H. (2018). Systematyzatsii periodiv istorychnoho rozvytku sfery obihu likarskykh zasobiv ta kharakterystyka periodu pervisnykh chasiv [Systematization of periods of historical development of the sphere of circulation of medicinal products and characterization of the period of primitive times]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu, Scientific Bulletin of Uzhgorod National University*, 49(2), 78-82 [in Ukrainian].
- Strelchenko, O.H. (2019). Doktrynalni osoblyvosti henezysu sfery obihu likarskykh zasobiv u period nezalezhnosti Ukrainy [Doctrinal features of the genesis of the sphere of circulation of medicines during the independence of Ukraine]. *Aktualni problemy derzhavy ta prava, Actual problems of the state and law*, 82, 229-235. doi: doi.org/10.31359/2222-5544-2019-37-2-33 [in Ukrainian].
- Strelchenko, O.H. (2019). Osoblyvosti vprovadzhennia medychnykh tekhnolohii u sferu obihu likarskykh zasobiv na zrazok Yevropeyskykh standartiv [Features of introduction of medical technologies in the sphere of circulation of medicines such as European Standards]. *Aktualni teoretychni ta praktychni problemy nablyzhennia zakonodavstva Ukrainy do prava Yevropeiskoho Soiuzu, Actual theoretical and practical problems of approximation of the legislation of Ukraine to the law of the European Union: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 120-124). O.V. Kuzmenko (et al.). (Eds.). Kyiv: Kafedra [in Ukrainian].
- Strelchenko, O.H. (2019). Publichne administruvannya u sferi obihu likarskykh zasobiv [Public administration in the field of medicines circulation]. *Doctor's thesis*. Dnipro [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Алексеев В. П., Першиц А. И. История первобытного общества : учебник. М. : Высшая шк., 1990. 356 с.
- Бородулин Ф.Р. История медицины : изб. лекции. М. : МЕДГИЗ, 1961. 254 с.
- Чекман І. С. Історія лікознавства. Київ : Задруга, 2018. 256 с.
- Клименко О. В., Патратій О. В. Історія розвитку правового регулювання фінансування медичних послуг на теренах України (дорадянський період). *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 4 (25). Т. 1. С. 16–20.
- Papyrus Ebers: das älteste Buch über Heilkunde / *Aus Dem Aegyptischen zum ersten mal vollständig übersetzt Georg Reimer*. Berlin, 1890. 324 с.
- Семенченко В. Ф. История фармации : учеб. пособие. М. : Март, 2015. 640 с.
- Сятиня М. Л. Історія фармації / відп. ред. О. П. Реснт. Львів : Місіонер, 2001. 660 с.
- Сятиня В. А. Наукове обґрунтування форм та методів інформаційно-рекламної діяльності при просуванні ліків на фармацевтичному ринку України : дис. ... канд. фарм. наук : 15.00.01. Київ, 2008. 141 с.
- Сятиня В. А. Наукове обґрунтування форм та методів інформаційно-рекламної діяльності при просуванні ліків на фармацевтичному ринку України : дис. ... канд. фарм. наук : 15.00.01. Київ, 2009. 141 с.
- Стрельченко О. Г. Адміністративно-правова характеристика історичного періоду доісторичних часів щодо розвитку сфери обігу лікарських засобів. *Актуальні проблеми публічного та приватного права : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 25 квіт. 2018 р.)*. Запоріжжя, 2018. С. 63–66.
- Стрельченко О. Г. Адміністративно-правова характеристика давньокитайського та давньогрецького періоду розвитку сфери обігу лікарських засобів: порівняльний аспект. *Правові новели*. 2018. № 4. С. 232–238. doi: doi.org/10.31359/2245-5544-2018-37-2-45.
- Стрельченко О. Г. Систематизації періодів історичного розвитку сфери обігу лікарських засобів та характеристика періоду первісних часів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 49. Т. 2. С. 78–82. (Серія «Право»). doi: https://doi.org/10.32849/2663-5313/2018.6.67.
- Стрельченко О. Г. Доктринальні особливості генезису сфери обігу лікарських засобів у період незалежності України. *Актуальні проблеми держави та права*. 2019. № 82. С. 229–235. doi: doi.org/10.31359/2222-5544-2019-37-2-33.
- Стрельченко О. Г. Особливості впровадження медичних технологій у сферу обігу лікарських засобів на зразок Європейських стандартів. *Актуальні теоретичні та практичні проблеми наближення законодавства України до права Європейського Союзу : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15 берез. 2019 р.) / редкол.: О. В. Кузьменко та ін. Київ : Кафедра, 2019. С. 120–124.*
- Стрельченко О. Г. Публічне адміністрування у сфері обігу лікарських засобів : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2019. 552 с.

Стаття надійшла до редколегії 27.02.2019

Kravets V. – Postgraduate Student of the Department of Public Management and Administration of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3673-4850>

Genesis of Formation and Development of the Sphere of Medical Care of the Population in the Initial Period of Development of Society

The **purpose** of the article is a thorough study of the formation and development of the healthcare sector of the population, which originated in ancient times. During the provision of health care to the population at different times, and in particular during the initial period, it relied on experience and national and historical features in Ukraine. There was also borrowing from other countries and so on. **Methodology.** To achieve this goal, we use general scientific and special methods, which are the means of scientific search. In particular, the method of systematic analysis, as well as the system-structural, formal-logical and statistical methods made it possible to analyze the genesis of the formation and development of the sphere of health care of the population directly in the initial period of development of society. The **scientific novelty** is caused by the formation of the main features of the development of the sphere of health care of the population. The main basic features of the «Initial Stage» of formation and development of the sphere of public health services are distinguished and characterized: 1) herbal medicines begin to be used in providing medical care; 2) there is a use of medicines in which the mechanism of action on the human body is defined, namely: narcotic influence, excitatory effect, tonic effect, etc. ; 3) magic is used in the provision of medical care, which arose as a result of empirical research. **Conclusions.** The basic stages of development of the sphere of medical care of the population as a whole in the territory of Ukraine are summarized, which include: the initial stage (600 million years ago to XII-VI thousand BC); the stage of Kievan Rus (9th to 3th centuries); Polish-Lithuanian stage (including Cossack statehood) (XIV to the first half of XVII century); Imperial stage (includes the reign of Peter I, Catherine II and Nicholas II (XVIII – up to XIX century); Soviet stage (XX century); stage of Ukrainian independence (second half of XX century); stage of Modern Ukraine (beginning of XXI century – to this day).

Keywords: genesis; sphere; health care; population; health; human; herbal medicines; animal medicines.